

BUZA BARNA

Művésztelep a Százados úton

Egyfajta ősköviületnek számítok a Józsefvárosban. A Százados úti művésztelep kapuján 16 éves fiatalemberként, 1928-ban léptem át, azóta az otthonom. Valamikor 1908-ban a nagyon tehetséges és szakmailag igazán felkészült művészeink hazajöttek külföldről, akik később sok dicsőséget szereztek az országnak. Nem volt hol lakniuk, hónapok szobákban kínlódtak – ezek siralmas állapotok voltak. Szent-Györgyi professzortól hallottam elsőként azt a kifejezést, hogy itt egy „nagyfokú agyelszívás” következik. Miután itthon helye nem volt a művészeknek, hát elmennek más nyugati nagyvárosba, ahol jobban megbecsülik őket, az illető város vezetősége műtermet ad nekik. Végül elkezdtek szervezkedni: Kallós Ede, aki a Vörösmarty téren álló Vörösmarty-szobor egyik alkotója volt, Horváth Géza és többen egy küldöttséggel mentek el a Budapest polgármesteréhez, Bárczy Istvánhoz. Akkor a kerületekben még nem tanács, vagy önkormányzat, hanem előjáróság volt.

A művészek beadtak egy kérelmet, amelyben műtermek és művészlakások építését javasolták. Ezt nagyon megértette és pártfogolta a polgármester és bizottság elé vitte az ügyet – ott megszavazták, majd építészeket kértek föl a tervek készítésére. Egy kicsikét olyan Kós Károlyos stílusban készült tervezeteket fogadták el.

A tervező építész nagyon akart kedvezni a művészeknek. Amikor a helyszínen az épületek „kiszúrása” (az elhelyezési terven) megtörtént, kiderült, hogy minden műtermet úgy helyezték el, hogy reggeltől estig oda süssön be a nap. Ezt nem szabad, a műtermeknek csak északi világítása lehet, hogy egész nap többé-kevésbé szűrt fény legyen ott, ahol dolgoz-

nak. Az egész művésztelepet emiatt „megfordították” és úgy „szúrták ki” végül az épületeket. Építésénél a Kislakásépítő Szövetkezet a leghagyományosabb eszközökkel, nagyon jó minőségű égetett téglával dolgozott. A telepet ideiglenes művésztelepnek szánták, tíz évre építették. A korabeli elképzelés szerint végleges helye a budai hegyoldalon lett volna, az ott felépítendő reprezentatív épületekben.

Az elkészült műtermek nyolc méter hosszúak, hat méter szélesek és hat méter magasak voltak, ezeket elsősorban szobrászoknak szánták. 1910–1912 környékén elkészült épületei a város egyik telepét alkották. Átadták a kulcsokat, a művészek beköltöztek – 28 műtermes lakást építettek. Később hazajöttek a nagybányaiak és akkor kisült, hogy nem csupán szobrászok szeretnének itt alkotni. Például a magyar avantgarde képviselői, Czigány Dezső, a kitűnő festő, Pór Bertalan és mások. Amikorra egy kicsit megmelegedtek, és igazán elkezdheték volna az alkotó munkát, akkor kitört az első világháború. A művészek nagy része korosztálybeli volt.

A Deák téren van egy gyönyörű kis kút, az Csíkász Imre alkotása. A Margitszigeten a zenélő kútnál a térdeplő kislány szintén. Korán eltávozott közülünk, Sámuel Kornéllal együtt az első világháborúban halt meg. A trianoni időszakig, 19-et is beszámítva, olyan zűrzavaros volt minden. Az itteni szobrászok (Kallós Ede, Kisfaludi Stróbl Zsigmond, Pásztor János, Sidló Ferenc, Szentgyörgyi István...) 1922-ben elkezdtek világháborús emlékműveket készíteni. A ma is álló háborús emlékművek nagyon nagy része itt készült a Százados úti művésztelepen.

Sok, ma is elismert művész dolgozott itt. A szobrászok közül Medgyesy Ferenc, Csorba Géza, Szabó Iván, Mikus Sándor nevét említhetnénk. De itt alkotott a néhai Római Iskola több művésze: Antal Károly, Grandtner Jenő, Boldogfai Farkas Sándor, Pándi Kiss János, Győri Dezső, Ispánki József.

Ha megürült egy műteremlakás a telepen, akkor nem lehetett csak úgy beköltözni oda. Megfelelő minősítés esetén is egy szakbizottság véleményezte a kérelmet és javaslatát a miniszter elé terjesztette. Majd, amikor egy idő után a miniszter kegyesen aláírta, akkor lehetett költözni. Az én beköltözésemet annak idején szintén Mihályfi Ernő miniszter engedélyezte.

A háború után lassan egész Európában megindult az élet, a Múcsarnokban is megkezdték a kiállításokat. Az itt alkotók eredményességére

jellemző, hogy nem tudok a Földnek megmutatni olyan pontját, ahol ne lenne egy alkotás, amit a Százados úti művésztelep művésze készített. A művésztelep lassanként bevonult nem csupán a modern művészettörténetbe, de az európai művészet vérkeringésébe is. 1924-től a velencei biennialén rendszeresen kiállítottak az itteni alkotók.

Művésztelepünk a harmincas években még kertészeti szempontból is rendben volt tartva, szép volt. Később nagyon leromlott, az itt lakók nagy bánatára. Támadt egy ötletem, amivel az itteni közterületek gondozóit talán egy kicsit meg lehetne mozgatni – elkezdtem terjeszteni, hogy a jövő héten jön a kormányzó, meglátogatja a művésztelepet. Jön hozzánk a kerületi gondnok, és kérdezi: „Igaz ez, a fél város erről beszél?” Egy héten belül a kertészek tündérieren helyre állították a telepet. Amikor megjelent az újságban is, hogy a kormányzó meglátogatja a művésztelepet, én már kezdtem rosszul érezni magam. Ezután már ki is kellett jönnie hozzánk. Az elég leromlott állapotú házak rendbehozatalára pénz került, felhasználását a családom intézte.

Eljött a második világháború, majd egy szörnyű politikai és társadalmi korszak, amely az alkotó munkát szinte lehetetlenné tette, de mindenestre lelassította.

A háború után a művészek szervezkedni kezdtek, létrejött a művészek szervezete, amelynek én is tagja voltam. Létrehoztuk a Művészeti Alapot, de nem volt motorja a szervezetnek, nem tudtuk működtetni. Elértük, hogy javaslatunk alapján minden közcélú építkezés – magáncélú akkoriban nem volt, minden középítkezésként valósult meg – beruházási költségének 2 ezrelékét nem kötelező jelleggel képzőművészeti alkotásokra lehet fordítani. Szerencsére jó partnerek lettek az építészek, és ahol lehetett betervezték egy-egy műalkotást. Abban az időben egy műtárgyelosztó bizottság szabályozta ezt, nélküle a legnagyobb káosz alakult volna ki. Elénk rakta a feladatokat, mint egy jó pásztor. Aztán rájöttek a nagy tudósok, hogy a 2 ezrelék túl sok, legyen csak 1 ezrelék.

Később létrehoztak egy műalkotási állami bankot, aminek soha nem tudtuk, hogy mennyi a kerete... Most nincs a Nemzeti Galériának pénze, hogy a legjobb műalkotásokat megvásárolja. A magánszektor érdeklődése széles körű, de még nem nagy mértékű. Ma, ahogy egy madár megél a mezőn, úgy él egy hazai művész. Véletlenül kap megrendelést. Intézményes gondoskodásnak is kellene lennie, mert érdemes és megérdemelt lenne.

A Művésztelep lényegében egy jelentős kulturális létesítménnyé vált, ahonnan a műalkotások java mindenféle eljutott: közterekre, múzeumokba, magángyűjteményekbe. A fiatal művészek, az itt felnövekvő gyerekek ebben a légkörben azon iparkodnak, hogy fölkészültségük szerint valamilyen módon beépülhessenek az alkotó életbe.